

Héber nyelvű irodalom Magyarországon

1. Keresztény hebraisták

A héber nyelv és kultúra iránti tudományos érdeklődés kialakulása a 15.-16. században, és a héber műveltség terjedése a 17. században:

- a héber nyelv oktatásának bevezetése → héber nyelvtanok (Komáromi Csipkés György, Kaposi Juhász Sámuel, Brecht József Kelemen) + bibliai szöveggyűjtemény, szótár
- a héber eredetit felhasználó részleges és teljes bibliafordítások (Székely István, Heltai Gáspár, Károlyi Gáspár, Méliusz Juhász Péter) + a szombatos irodalmi-fordítói műhely - Péchi Simon munkái
- magyar nyelvtanok, nyelvrokonítások (Sylvester János, Szenczi Molnár Albert magyar nyelvtan --- Bél Mátyás etimológiai szótár)

Héber nyelven írt (eredeti) munkák:

Versek, köszöntő versek, ajánlások
Szónoklat, hitvitázó irodalom

B: Strbik Andrea, *Héber nyelvtanok Magyarországon (1635-1995)* (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1999)

Sz: Bél Mátyás héber-magyar etimológiai szótára, Komlóssy Gyöngyi (PhD Diss, Szeged); latin nyelvű magyar nyelvtanok sorozata – C. Vladár Zsuzsa fordításában.

I: Dán Róbert, *Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon* (Budapest: Akadémiai, 1973)

Koltai Kornélia, bev., magyarázatok, Péchi Simon, *Az Atyák mondásai* (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1999) + töredékes Biblia-fordítása (2011)

2. Középkori és kora-újkorai zsidó irodalom (18. század utolsó harmadáig)

Jellegzetes és termékeny műfajok:

responsum (seelot u-tesuvot)- Efrajim ha-Kohen (17. sz.), Meir Eisenstadt (18. sz.)
kommentár (hiddusim)
homiletika (drasa)
minhag-irodalom - Ejzik Tirna (15.sz.)
rabbiniikus szakirodalom (pl. névkönyv: Szimha Kohen, *Szefer ha-semot*, 17. sz.)
ezek irodalmi értéke (+ szerzőség kérdése, szerkesztés, kiadás)

Szűkebben szépirodalmi alkotások (הגיונות):

Gyászének a nagyszombati veszedelemre (1494) – Jehosua ben Hajim
Schulhof Izsák héber munkái: Budai krónika (Megilat Ofen), Gyászének felesége és fia pusztulására (1686), Nagy gyászének Buda pusztulására (1686)

B: Scheiber Sándor, *Héber kódexmaradványok magyarországi kötetáblákban. A középkori magyar zsidóság könyvkultúrája* (Budapest: MIOK, 1969)

Sz: Shlomo J. Spitzer – Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 2003)

Schulhof Izsák, *Budai krónika* (1686). Héberből fordította Jólesz László (Budapest: Magyar Helikon, 1979)

I: Raj Tamás, "A héber és a jiddis irodalom kezdetei Magyarországon", in: Török Petra, szerk., *A határ és a határolt. Töprengések a magyar-zsidó irodalom létformáiról* (Budapest: Yehalom, 1997), pp. 159-165.

Fürst Aladár, „Buda visszafoglalásának zsidó irodalmi emlékei”, *IMIT Évkönyv*, 1936, pp. 168-184.

3. Rabbiniikus irodalom 19-20. század

Hagyományos rabbiniikus műfajok továbbélése:

responsum (Moses Schreiber / Hatam Szofér, 1762-1839), kommentár, homiletika, etc.

kódex: *Kiccur sulhan arukh* – Slomo Ganzfried

Héber könyvnyomtatás központjai (Buda, Budapest, Vác, Paks, Kisvárdá etc.)

orthodox sajtó (pl. Tel talpíjot - Katzburgok)
szűkebben szépirodalom: versek
populáris nyelvhasználat: sírfeliratok, egyéb feliratok, pinkaszok, takkanot

- B:** Cohen, Y. Yosef, חכמי הונגריה *Sages of Hungary and her Torah Literature*, 1421-1944 (Jerusalem, 1997)
Cohen, Y. Yosef, חכמי טראנסילווניה *Sages of Transylvania*, 1630-1944 (Jerusalem, 1989)
Kiss Andrea, *Magyarországi héber nyomdák* (Szakdolgozat, ELTE, 2000)

4. Héber irodalom a felvilágosodás jegyében

Ideológiai háttér, nyelvhasználat kérdése

értelmiségi (irodalmi) pályák: tanító, rabbi, kiadói alkalmazott, hitközségi alkalmazott
bécsi héber periodikák (Bikkuré ha-ittim, Kokhvé Jichak) irodalomszervező és nyelvművelő szerepe

tankönyvek, ifjúsági irodalom, ismeretterjesztés és tudományos munkák héberül (és több nyelvűen)

új költői műfajok átvétele; héber nyelvű drámák

fordítás, adaptáció jelentősége; héberre fordított magyar irodalom a 19. században

Jelentősebb alkotók: Löwisohn Slomo (1789-1822)

Schönfeld Barukh (1787-1853)

Bacher Simon (1823-1892)

- Sz:** Carmilly-Weinberger, Moshe, ילקוט המשוררים *Hebrew Poets of Hungary, 18th-20th c.* (Tel Aviv: Eked, 1977)

Patai József, *Héber költők*, I-II (Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Társulat, 1910-1912), a II. kötetben Lewisohn Salamon, Bacher Simon, Bergel József héber verseiből is magyar fordítás

- B:** Venetianer Lajos, *A magyar zsidóság története* (Budapest, 1986) pp. 116-129; 174-183; 222-224; 259-270;
Wachstein, Bernhard, *Die Hebräische Publizistik in Wien I.* (Wien, 1930)

- I:** Carmilly-Weinberger, Moshe, "Hebrew Poetry in Hungary", in: Braham, R.L., Ed., *Hungarian-Jewish Studies*, I. (New York, 1966) pp. 259-342;

Ennek rövidített magyar változata: uő., "A magyarországi héber költészet tematikája", in: *Évkönyv*, 1985-91 (Budapest: Országos Rabbiképző Intézet, 1991) pp. 317-330.

Bányai Viktória, "Magyarországi héber irodalom a haszkala jegyében", in: Török Petra, szerk., *A határ és a határolt. Tüprengések a magyar-zsidó irodalom létformáiról* (Budapest: Yahalom, 1997), pp. 167-176.

Komlós Aladár, *A magyar zsidóság irodalmi tevékenysége a XIX. században* (Budapest – Jeruzsálem: Múlt és Jövő, 2008)

5. Modern héber irodalom

A héber nyelv iránti új érdeklődés a 20. sz. elején: cionista mozgalmak, neológia útkeresése

Keretek: héber nyelvművelő és irodalmi egyletek (Szafa Haja, Ha-szafa),

héber nyelvű sajtótermékek - tudományos (*Ha-cofe*), irodalmi (inkább külföldi),

cionista mozgalmi

önálló verses kötetek

Tipikus műfaj: vers és novella

Irodalmi minták kérdése: modern héber költészet vs. magyar irodalom

Jelentősebb alkotók: Patai József (1882-1953)

Kova-Feuerstein Albert (= Avigdor Hameiri) (1890-1970)

Braun-Bolgár Mózes (1882-1944)

Steinmetz Herman (=Ben Slomo / Cvi Jair) (1915-2005)

- Sz:** Carmilly-Weinberger, Moshe, ילקוט המשוררים *Hebrew Poets of Hungary, 18th-20th c.* (Tel Aviv: Eked, 1977)

Patai József, *Héber költők*, I-II (Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Társulat, 1910-1912), a II. kötetben Bolgár Mózes és Kova-Feuerstein Albert héber verseiből magyar fordítás